

Дослідження вартісних показників продуктивності праці у Дніпропетровському регіоні

А. БАБЕНКО,
доктор економічних наук
К. БОНДАРЄВСЬКА

Дніпропетровська державна фінансова академія

Проведено аналіз тенденцій та динаміки основного показника використання персоналу — продуктивності праці — на прикладі аграрних підприємств Дніпропетровської області. Визначені шляхи підвищення продуктивності праці в галузі аграрного виробництва.

Проведен анализ тенденций и динамики основного показателя использования персонала — производительности труда — на примере аграрных предприятий Днепропетровской области. Определены пути повышения производительности труда в отрасли аграрного производства.

The analysis of trends and dynamics of labor productivity of agrarian enterprises of Dnepropetrovsk region was made. It was defined the improvement of the labor productivity in agrarian production.

Ключові слова: продуктивність праці, основні виробничі фонди, персонал сільськогосподарських підприємств, стимулювання праці, аналіз продуктивності.

Постановка проблеми. Сільське господарство є головною складовою агропромислового комплексу України. Весь агропромисловий комплекс забезпечує продовольчу безпеку країни, створює експортний потенціал країни із сільськогосподарської сировини та продовольства. Галузь забезпечує зайнятість сільського населення, створює робочі місця, сприяє розвитку інфраструктури сільських територій, стримує урбанізацію.

Проте сільське господарство функціонує в умовах нестабільності та незбалансованості впливу важливих чинників його ефективності.

Це викликано нераціональним реформуванням аграрних підприємств, сезонним характером виробництва, що негативно впливає на ефективність використання персоналу.

Головним індикатором ефективності використання такого важливого ресурсу аграрних підприємств, як персонал, є продуктивність праці — економічна категорія, що відображає зв'язок між обсягом виробництва і відповідними затратами праці.

Стосовно сфери матеріального виробництва продуктивність праці означає здатність людини створювати за одиницю часу певну кількість матеріальних благ.

Продуктивність праці зростає за умови збільшення виробітку продукції за одиницю часу або змен-

шення затрат робочого часу. Чим більше продукції виробляється за одиницю часу або чим менше робочого часу витрачається на виробництво одиниці продукції, тим вища продуктивність праці¹.

Продуктивність праці може змінюватися (підвищуватися або зменшуватися) під впливом низки таких факторів: техніко-технологічних (автоматизація та механізація праці, показники фондомісткості, фондівіддачі та фондоозброєності), організаційно-економічних (організація праці, умови праці, трудова дисципліна, системи оплати та стимулювання тощо) та соціально-економічних (якісний склад працівників, їхній освітньо-кваліфікаційний рівень, ініціативність тощо).

Цілеспрямоване регулювання впливу цих факторів має відбиватися на політиці підприємства. Адже ефективне використання робочої сили сприяє не лише підвищенню рентабельності аграрних підприємств, а й покращенню життєвого рівня та добробуту населення в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми продуктивності праці були висвітлені у наукових працях К. Маркса, А. Сміта, Д. С. Сінка.

Ідеї зарубіжних економістів набули подальшого розвитку у працях таких вітчизняних дослідників, як Д. Богиня, О. Бугуцький, В. Дієсперов, О. Грішнова, М. Малік, Т. Олійник, М. Семикіна, О. Шпикуляк та ін.

¹ Безфамільна В. Продуктивність аграрної праці та шляхи її підвищення / В. Безфамільна. — Уманський національний університет садівництва, 2009. — Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=542>.

Таблиця 1

Динаміка продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах*

(в порівняних цінах 2005 року)

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	Відхилення (+/-)
Україна						
Виробництво валової продукції на середньо-облікового працівника, всього, грн	33 736	39 386	42 171	60 096	62 452	28 716
у % до 2005 р.	100	116,7	125,0	178,1	185,1	-
у т.ч. в галузі рослинництва, грн	33 644	38 590	36 937	57 978	55 475	21 831
у % до 2005 р.	100	114,7	109,8	172,3	164,9	-
в галузі тваринництва, грн	33 903	40 799	52 584	64 941	78 794	44 891
у % до 2005 р.	100	120,3	155,1	191,5	232,4	-
Дніпропетровська область						
Виробництво валової продукції на середньо-облікового працівника, всього, грн	50 652	60 817	57 958	83 059	86 186	35 534
у % до 2005 р.	100	120,1	114,4	164,0	170,2	-
у т.ч. в галузі рослинництва, грн	41 020	49 230	37 202	62 009	55 476	14 456
у % до 2005 р.	100	120,0	90,7	151,2	135,2	-
в галузі тваринництва, грн	72 314	84 332	102 956	138 230	164 650	92 336
у % до 2005 р.	100	116,6	142,4	191,2	227,7	-

* За матеріалами: Сільське господарство України: статистичний щорічник за 2009 рік. — К. : Державний комітет статистики України, 2010.

В роботах згаданих та інших дослідників визначаються підходи до управління продуктивністю праці персоналу підприємств, в тому числі в аграрному секторі. Проте проблеми підвищення ефективності використання робочої сили, забезпечення продуктивності аграрної праці в умовах формування ринку досі є недостатньо дослідженими.

Потребують подальшого обґрунтування проблеми вдосконалення аналізу показників використання аграрної праці та формування дієвої системи управління трудовим потенціалом.

Отже, вибір теми дослідження був зумовлений науковою і практичною важливістю проблем використання персоналу сільськогосподарських підприємств.

Метою статті є визначення шляхів підвищення ефективності використання персоналу сільськогосподарських підприємств на ґрунті дослідження вартісних показників продуктивності праці.

Об'єктом дослідження є продуктивність праці у сільськогосподарських підприємствах Дніпропетровської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дніпропетровській області належить вагоме місце в аграрному секторі України. У 2009 р. частка регіону в

обсязі виробництва валової продукції сільського господарства склала 6,2%, у тому числі продукції рослинництва — 5,7%, тваринництва — 7%. За цим показником область посіла третє місце серед інших регіонів України². Продуктивність праці протягом останніх п'яти років поступово зростає.

При аналізі статистичних матеріалів простежується позитивна динаміка продуктивності праці як на рівні регіону, так і на загальноукраїнському рівні (табл. 1).

У 2009 р. обсяг виробництва валової продукції сільського господарства на одного середньооблікового працівника по Україні склав 185,1%, по Дніпропетровській області — 170,2% обсягу 2005 р. При цьому найбільш швидкими темпами продуктивність праці зростала в галузі тваринництва (232,4% по Україні; 227,7% по області). В рослинництві протягом 2005–2009 рр. спостерігається нерівномірна динаміка продуктивності праці.

З метою виявлення основних причин і факторів, які вплинули на продуктивність праці, доцільно провести детальний аналіз показників чистої виручки від реалізації, середньооблікової кількості працівників, забезпеченості основними виробничими фондами та стану оплати праці в галузі.

² Сільське господарство Дніпропетровської області: статистичний збірник за 2009 рік. — Дніпропетр. : Головне управління статистики у Дніпропетровській області, 2010. — С. 11.

Для проведення детального дослідження вищеназваних факторів був використаний метод статистичних групувань.

Об'єкт групування – сільськогосподарські підприємства Дніпропетровської області (табл. 2).

Згідно з розрахунками, у групі III з обсягами виручки від реалізації продукції понад 10 000 тис. грн спостерігається вищий рівень показників продуктивності праці та виробітку на 100 га сільськогосподарських угідь. Обсяг виручки від реалізації на одного працівника тут склав у середньому 205,7 тис. грн, що на 68,2% більше, ніж по першій групі; обсяг виручки від реалізації на 100 га угідь – 9577,6 тис. грн (на 9228,7 тис. грн більше, ніж по першій групі).

Крім того, по III групі відзначається значно більший обсяг чистого прибутку (на 4288,6 тис. грн більше, ніж обсяг чистого прибутку підприємств I групи).

Позитивним є значний обсяг чистого прибутку на одного середньооблікового працівника (47,4 тис. грн) та чистого прибутку на 100 га сільськогосподарських угідь (1303,7 тис. грн).

Отже, показник продуктивності праці знаходиться в прямій залежності від обсягів чистої виручки від реалізації та позитивно впливає на обсяг чистого прибутку.

Окремого аналізу потребує забезпеченість сільськогосподарських підприємств регіону трудовими ресурсами та основними виробничими фондами (табл. 3).

Найвищі показники фондозабезпеченості (12 312,2 тис. грн) та фондоозброєності (308,7 тис. грн) мають 21 аграрне підприємство, що належать до III групи.

Саме в цих підприємствах спостерігається найвищий рівень продуктивності праці (на 247,2 тис. грн більше, ніж по першій групі). Підприємства мають високий рівень чистого прибутку на одного працівника (61,2 тис. грн) та прибутку на 100 га (2566,6 тис. грн).

Отже, зростання фондозабезпеченості та фондоозброєності позитивно впливає як на продуктивність праці, так і на інші економічні показники діяльності аграрних підприємств.

Для оцінки впливу факторів продуктивності праці необхідно здійснити аналіз таких показників, як середньооблікова чисельність працівників сільськогосподарських підприємств регіону та працевлаштування (табл. 4).

Найчисельнішу групу склали підприємства, що мають у своєму складі не більше 50 осіб.

Можна прослідкувати тенденцію щодо вищої продуктивності праці в підприємствах з невеликою чисельністю персоналу (по I-ій групі підприємств цей показник склав 186,9 тис. грн). Адже надлишкова чисельність персоналу в деяких господарствах свідчить про неефективне використання наявної робочої сили. Саме тому підприємства третьої групи мають невисоку продуктивність праці (лише 71,9% показника по I-ій групі).

Крім того, велику роль у зростанні ефективності використання робочої сили відіграє її мотивація до

Таблиця 2

Вплив виручки від реалізації продукції на продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах Дніпропетровської області, 2010 р*

Показники	Групи підприємств за обсягами виробництва валової продукції, тис. грн			Всього (в середньому)
	I – до 1000	II – 1000-10000	III – понад 10 000	
Кількість підприємств	22	66	38	126
<i>y</i> % до I-ї групи	100	300	172,7	-
Середній обсяг виручки від реалізації, тис. грн	529,2	4 425,9	23 384,4	9463,1
<i>y</i> % до I-ї групи	100	836,3	4418,8	-
на одного середньооблікового працівника, тис. грн	122,3	182,8	205,7	179,2
<i>y</i> % до I-ї групи	100	149,5	168,2	-
на 100 га, тис. грн	348,9	848,0	9 577,6	3393,6
<i>y</i> % до I-ї групи	100	243,0	2745,1	-
Середній обсяг чистого прибутку, тис. грн	38,8	863,6	4 327,4	1 764,2
<i>y</i> % до I-ї групи	100	2225,8	11153,1	-
на одного середньооблікового працівника, тис. грн	8,2	37,9	47,4	35,5
<i>y</i> % до I-ї групи	100	462,2	578,0	-
на 100 га, тис. грн	3,4	197,4	1 303,7	497,2
<i>y</i> % до I-ї групи	100	5805,9	38344,1	-

*Розраховано авторами за матеріалами статистичних звітів сільськогосподарських підприємств Дніпропетровської області за 2010 р.

праці. Найбільш дієвим інструментом стимулювання робітників аграрного сектора є оплата праці (табл. 5).

Між обсягом виручки від реалізації на одного працівника та витратами на оплату праці можна прослідкувати певну залежність.

У III групі підприємств, що мають найбільші показники витрат на одного працівника, продуктивність праці є вищою (на 53,8% порівняно з I групою). Як наслідок – зростання прибутку на одного працівника, що склало 147% (порівняно з підприємствами I-ї групи), та прибутку на 100 га сільськогосподарських угідь. Однак будь-які витрати на оплату праці мають бути виправданими з точки зору зрос-

тання продуктивності, нести в собі відповідне стимулююче навантаження.

Позитивним фактором розвитку аграрного виробництва регіону є поступове зростання рівня заробітної плати (табл. 6).

Середньомісячна заробітна плата сільськогосподарських працівників зростає як на рівні регіону (на 826 грн), так і на загальноукраїнському рівні (на 791 грн). Показник оплати праці по Дніпропетровській області перевищує відповідний показник по Україні (так, у 2009 році заробітна плата за місяць на сільськогосподарських підприємствах Дніпропетровської області становила 111,7 % середньої заробітної плати по Україні).

Таблиця 3

Вплив фондозабезпеченості та фондоозброєності на основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Дніпропетровської області, 2010 рік*

Показники	Групи підприємств за обсягом основних фондів, тис. грн			Всього (в середньому)
	I – до 100	II – 100-200	III – понад 200	
Кількість підприємств	80	25	21	126
<i>y % до I-ї групи</i>	100	31,3	26,3	-
Середній обсяг основних фондів на одного працівника, тис. грн	49,1	133,5	308,7	109,1
<i>y % до I-ї групи</i>	100	271,9	628,7	-
на 100 га, тис. грн	565,2	362,7	12 312,2	2482,9
<i>y % до I-ї групи</i>	100	64,2	2178,4	-
Середня продуктивність праці, тис. грн	123,2	197,4	370,4	179,2
<i>y % до I-ї групи</i>	100	160,2	300,6	-
Чистий прибуток на одного працівника, тис. грн	22,9	54,4	61,2	35,5
<i>y % до I-ї групи</i>	100	237,6	267,2	-
Чистий прибуток на 100 га, тис. грн	74,9	110,2	2566,6	497,2
<i>y % до I-ї групи</i>	100	147,1	3426,7	-

*Розраховано авторами за матеріалами статистичних звітів сільськогосподарських підприємств Дніпропетровської області за 2010 р.

Таблиця 4

Працевзабезпеченість та її вплив на продуктивність праці робітників сільськогосподарських підприємств Дніпропетровської області, 2010 рік**

Показники	Групи підприємств за середньообліковою кількістю працівників, осіб			Всього (в середньому)
	I – до 50	II – 50-150	III – понад 150	
Кількість підприємств	81	32	13	126
<i>y % до I-ї групи</i>	100	39,5	16,0	-
Кількість працівників у середньому на 1 підпр., осіб	20	86	279	63,5
<i>y % до I-ї групи</i>	100	425,9	1387,6	-
на 100 га, осіб	5	12	90	15,4
<i>y % до I-ї групи</i>	100	240,0	1800,0	-
Середня продуктивність праці, тис. грн	186,9	177,8	134,3	179,2
<i>y % до I-ї групи</i>	100	95,1	71,9	-

**Розраховано авторами за матеріалами статистичних звітів сільськогосподарських підприємств Дніпропетровської області за 2010 р.

Таблиця 5

Вплив рівня оплати праці на ефективність аграрної праці на сільськогосподарських підприємствах Дніпропетровської області, 2010 р.*

Показники	Групи підприємств за витратами на оплату праці, тис. грн			Всього (в середньому)
	I – до 10	II – 10-20	III – понад 20	
Кількість підприємств	30	64	32	126
<i>у % до I-ї групи</i>	100	213,3	106,7	-
Середні витрати на оплату праці в розрахунку на одного працівника, тис. грн	7,04	13,7	30,1	16,3
<i>у % до I-ї групи</i>	100	194,6	427,6	-
Середня продуктивність праці, тис. грн	133,9	187,0	206,0	179,2
<i>у % до I-ї групи</i>	100	139,7	153,8	-
Середній обсяг прибутку на одного працівника, тис. грн	30,2	33,7	44,4	35,5
<i>у % до I-ї групи</i>	100	111,6	147,0	-
на 100 га, тис. грн	85,8	86,6	1704,0	497,2
<i>у % до I-ї групи</i>	100	100,9	1986,0	-

*Розраховано авторами за матеріалами статистичних звітів сільськогосподарських підприємств Дніпропетровської області за 2010 р.

Таблиця 6

Динаміка середньомісячної заробітної плати працівників сільського господарства регіону**

Роки	Середньомісячна заробітна плата працівників, грн				
	Україна	у % до 2005 р.	Дніпропетровська область	у % до 2005 р.	у % до показників по Україні
2005	415	100	521	100	125,5
2006	553	133,3	682	130,9	123,3
2007	733	176,6	879	168,7	119,9
2008	1077	259,5	1279	245,5	118,8
2009	1206	290,6	1347	258,5	111,7

**Розраховано авторами на основі: Сільське господарство України: статистичний щорічник за 2009 рік. – К.: Державний комітет статистики України, 2010.

Безперечно, зростання середньомісячної заробітної плати є позитивним чинником розвитку аграрної галузі. Проте фактором мотиваційного впливу на працівників це може бути лише тоді, коли існує відповідність рівня доходів загальному рівню життя населення.

Адже номінальне зростання середньомісячної заробітної плати не компенсує зростання вартості життя та інфляційних коливань.

Взагалі підвищення продуктивності праці в ринкових умовах забезпечується не тільки прискореним впровадженням новітніх досягнень техніки, технології, управління виробництвом, а й раціональною системою мотивації праці.

В свою чергу зростання продуктивності праці має сприяти збільшенню обсягів фонду заробітної плати як на загальнодержавному та регіональному рівнях, так і на рівні підприємств.

Висновок. Продуктивність праці як основний показник ефективності використання персоналу зале-

жить від обсягу чистої виручки від реалізації, середньооблікової чисельності працівників, використання основних фондів та стимулювання праці. Проведений аналіз засвідчив зростання продуктивності праці за 2005–2009 рр. по Дніпропетровському регіону за рахунок збільшення чистої виручки від реалізації, обсягів основних виробничих фондів, скорочення чисельності працівників, зростання витрат на оплату праці.

Для подальшого зростання продуктивності праці необхідно впроваджувати новітні технології, автоматизувати та механізувати трудомісткі процеси рослинництва і тваринництва. Це сприятиме не лише вивільненню надлишкових працівників, а й збільшенню обсягів виробництва.

Інтенсифікувати працю робітників можна також за допомогою створення ефективного мотиваційного механізму та оптимальних умов роботи.

В кінцевому підсумку, чим вищим є рівень використання персоналу, тим більший рівень ефективності аграрного виробництва в цілому.